

УДК: 316.662-055.2(73)"1918/1939"
304.2/3(73)"1918/1939"
305-055.2(73)"1918/1939"
821.111(73).09-31 Фиццџералд Ф. С.

М. А. Милан ЛИШАНЧИЋ
историчар
Чачак
mlisancic@yahoo.com

„WO-MEN“ – ПРОМЕНЕ, ИЗГЛЕД И ПОЛОЖАЈ ЖЕНЕ У АМЕРИЧКОМ ДРУШТВУ У МЕЂУРАТНОМ ПЕРИОДУ 1918-1939.¹

АПСТРАКТ: Рад анализира феномен иакозване „нове жене“ који се јојавио као једна од најважнијих друштвених последица периода након Великој рата. Америчко друштво постало је главна позорница на којој је овај феномен добијао на масовности и интенивности што је свакако утицало да временом постане један од симбола промењене свесности, као и динамичности америчкој друштва, што је касније постало глобална појава. Тема се посматра кроз призму књижевних дела и класика Френсиса Скојта Фиццџералда и нобеловца Џона Штјајнбека чији рад представља незаобилазну станицу када је у истражу истраживање друштвених односа у америчком друштву међуратној периода.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: САД, економска криза, нова жена, просперитет, међуратни период

Међуратни период (1918-1939) означио је излазак САД из спољнополитичке изолације и све већу и значајнију инволвираност у светске токове на свим нивоима. Њујорк је практично преко ноћи постао „центар света“, а поменути период је значајан и због тога што земља излази из анонимности и непознанице коју је представљала у XIX веку. Простор САД је постао крајња станица за многе који су хтели бољи живот, више него икада раније, јер је ситуација у којој се нашла бивша британска колонија и те како својим богатством привлачила знатижељнике из читавог света. Она је на много начина почела да утиче на цео свет, укључујући и међуратно друштво у Србији и Југославији.²

[1] Овај рад представља саставни део мастер рада одбрањеног на Филозофском факултету у Београду 24. децембра 2012. године.

[2] Вучетић Радина, „Жена у граду : између резервата приватног и освајања места у јавном животу (1918-1941)“, у: *Приватни живот код Срба у двадесетом веку*, пр. Милан Ристовић (Београд : Слио, 2007), 131-164.

Један од најважнијих центара из којих се „емитовао“ нови животни стил биле су САД, тако да овај рад говори о променама у „центру“ збивања важних за целу планету, што је било потпуно ново искуство за човечанство. Тих нешто више од двадесет година међуратног периода представљају можда и најдинамичнију епоху у историји Америке. У те две деценије она је имала две економске кризе, незапамћени просперитет, прегршт епохалних изума и покрета који ће променити животе и понашање људи из корена, као и многе идеолошке турбуленције. Године непосредно након Првог светског рата у САД можемо назвати кризним. Економска рецесија трајала је до 1921. године. Конвертовање привреде са ратне на мирнодопску донело је отпуштања и разне видове дискриминације пре свега у виду полне и расне сегрегације. Током рата жене су масовно добијале такозване „мушке послове“, да би се након рата вратиле „својим“, кућним

пословима, тако да су масовно остајале без посла. Афроамериканци, који су повучени новим радним местима масовно емигрирали са Југа на Север САД, такође су добијали отказе.³

Година 1921. била је једна од прекретница када је у питању међуратни период у САД. То је година која се узима као почетак, до тада незапамћеног, просперитета који је захватио готово читаву земљу и утицао на целокупно америчко друштво. Економски успон био је резултат невероватног привредног напретка чији су предводници аутомобилска, грађевинска и електронска индустрија. Комбинацијом нових технологија, које су омогућиле омасовљење производње, артикли су постали доступни у свим крајевима и готово за свачији џеп, тако је овај до тада незапамћени просперитет, који је трајао од 1921. до 1929, захватио читаво америчко друштво. Бројке су потпуно невероватне, јер је америчка привреда управо у том перисоду доживела праву капиталистичку Аркадију, раст је био спектакуларан и налазио се у енергичној фази. Између 1925. и 1929. број производних предузећа попео се са 183.000 на 206.000, док је вредност производње порасла са 60,8 милијарди на 68 милијарди долара.⁴ Индекс индустријске производње према

Федералним резервама, који је 1921. у просеку износио само 67 (1923-1925. био је 100), порастао је до 1928. на 110, док је пролећа 1929. износио 126. Укупан бруто национални доходак⁵ попео се са око 59 на 104 милијарде долара 1929. године. Поред поменуте ауто-индустрије, електронске, филмске, маркетиншке и грађевинске индустрије, требало би назначити и уздизање хемијске, авио-индустрије, појаву индустрије пластике и петролејске индустрије.⁶

Ово осмогодишње благостање подстакло је многе промене у самој структури друштва и њеној идеологији. Број богатих, који су постали још богатији, драстично је порастао, што је резултат експлозије иновативности и бизниса. Образовање је постало масовно, што говори бројка од преко 1000 високошколских установа и око 1,5 милиона студената до 1930. године, што је представљало 20 процената младежи. Овакво стање изнедрило је нову средњу класу која је постала стуб и симбол 20-их година XX века у САД. Радници, или популарно „плаве крагне“ (*blue collar*), као и фармери, такође су били захваћени просперитетом, јер су наднице биле више него икада, док су цене пољопривредних производа биле на задовољавајућем нивоу. Такође, 20-их су жене поставиле темељ у својим будућим борбама за права, док је индустрија забаве поставила стандарде које ће у будућности само да надограђује.

[3] Овакви поступци су доводили до великих социолошких и културолошких превирања, па стога не чуди што је период од 1918. до 1921. обележен великим и масовним расним немирима, као и женским покретима за добијање права гласа. Афроамериканци нису хтели да се враћају на рурални Југ, већ су остајали у великим индустријским центрима насељавајући се у такозваним летоима. Расна нетрпељивост била је огромна, а кулминацију је доживела 1919. године великим немирима у Чикагу. Женски покрети су извојевали победу 1920. када је ратификован 19. амандман од стране америчког Конгреса који је гарантовао право гласа. Међутим, то је само био почетак борбе жена за остваривање пуних политичких и грађанских права који су се завршили тек 1964. и 1970. године када су донети закони о једнакости жена у свим сегментима друштвеног живота (барем на папиру); <http://www.history.com/topics/roaring-twenties> (5. август 2012).

[4] Цифра од 68 милијарди је исто што и 857 милијарди 2012. године (види на <http://www.westegg.com/inflation/> (5. август 2012)).

[5] Бруто национални доходак означава укупну вредност свих производа и услуга који се у току године произведу у једној држави (више на <http://www.auburn.edu/~johnspm/gloss/GNP> (5. август 2012)).

[6] Ерих Хобсбаум наводи да је у време „лудих двадесетих“ само америчка привреда радила „пуном паром“. Незапосленост у Европи између 1924. и 1929. године била је од 10 до 15 процената у просеку. Америчка стопа је била око 4%, што се генерално узима као „идеална“ стопа незапослености [Hobsbaum Erik, *Doba ekstrema : istorija Kratkog dvadesetog veka : 1914-1991* (Beograd : Dereta, 2002), 73-78; Nash Gary B., *American odyssey : the United States in the twentieth century* (New York : Glencoe, 1994), 353-356; Džonson Pol, *Istorija američkog naroda* (Beograd : Knjiga-komerc, 2003), 652-655; Parks Henri Bemford, *Istorija SAD* (Beograd : Rad, 1985), 616-625].

Друга страна медаље америчке привреде међуратног периода, која се обликовала након чувеног краха њујоршке берзе 1929. године, готово да је поништила импозантне податке из претходне деценије. Индустриска производња је опала за око трећину од 1929. до 1931, БНП је пао са 104 на 76,4 милијарде долара 1932, што представља пад од око 25 процената. Укупне инвестиције опале су 35 процената 1930, касније и још више, тако да је 1929. потрошено око 16 милијарди на инвестиције, док је тај број 1933. пао на неких 300 милиона долара. Производња је опала 28 процената за само две године, што је довело до незапамћене незапослености на тлу САД која је у једном тренутку износила око 25 процената.⁷

Економска криза 30-их представљала је из корена другачију слику у односу на двадесете. Велика депресија, „прљаве тридесете“, само су неки од надимака за ову можда најтамнију декаду у америчкој историји. Четвртина радно способног становништва остала је без посла (12-16 милиона људи), фармери су доведени на руб пропасти, јер се укупна пољопривредна производња смањила за 6%, док су цене пале за невероватних 63%, што је значило да фармери више не могу куповати као раније нити отплаћивати многобројне позајмице. Привреду и друштво је погодио „домино ефекат“ (све што је двадесетих цветало, 30-их је пропадало), а када се томе додају и елементарне непогоде које су додатно отежавале услове живота, онда није ни чудо што САД више нису биле омиљено место за емигрирање.⁸

[7] Више у: Galbraith John Kenneth, *Veliki slom 1929. : kako nastaju velike svjetske krize* (Zagreb : VBZ, 2010), 120-150; Rothbard Murray N., *America's Great Depression Paperback* (Auburn, Alabama, Mises Institute 2000), 185-199, 339-349.

[8] Brinkley Alan, Fitzpatrick Ellen F., *America In Modern Times (Since 1890)* (London : Mcgraw-Hill College, 1996), 231-233; Nash Gary B., *н. г.*, 421-422; Galbraith John Kenneth, *н. г.*, 21-105; Džonson Pol, *н. г.*, 657-665; Hobsbaum Erik, *н. г.*, 69-87; Kindleberger Charles P., *The World in Depression : 1929-1939* (London : Allen Lane the Penguin Press, 1973); Reed Lawrence

Френсис Скот Фицџералд и Џон Штајнбек живели су и створили своја најбоља дела управо у међуратном периоду. Скот Фицџералд је рођен 1896. године у Сент Полу, на америчком Средњем западу. Свој први рад објављује са 13 година, а 1917. одлази на универзитет Принстон. Исте године одлази у војску где током службе упознаје своју будућу супругу Зелду, ћерку конзервативног државног судије из Алабаме. Након кратког повратка у родни Сент Пол после рата, он се 1922. заједно са женом сели се у Њујорк, на елитни Лонг Ајленд. Тог тренутка почиње екстравагантни живот младог и већ тада познатог брачног пара који ужива у свим чарима двадесетих. Међутим, тај раскалашни живот узимао је данан. Постао је алкохоличар, док су свађе са Зелдом, која је и те како пратила трендове „нове жене“, постајале све чешће и уништавале му креативност. Након објављивања „Великог Гетсбија“ (1925) пар је пропутовао свет да би тридесете године Фицџералд провео у Холивуду пишући сценарије у намери да преброди кризу. Умро је у Лос Анђелесу 1940. од последица срчаног удара, а његова жена Зелда осам година касније у санаторијуму у Ашавилу.⁹

Џон Штајнбек је рођен 27. фебруара 1902. у месту Салинас у Калифорнији. Овај будући нобеловац, пореклом из породице ирско-немачког порекла, одрастао је у руралној средини америчког Запада. Од 1919. до 1925. похађао је универзитет Стендфорд, одакле је отишао у Њујорк без дипломе. На источној обали се није дуго задржао и 1928. се враћа у родни Салинас где ради као туристички водич и чувар у једној рибарници. Тада упознаје своју прву

.....
W., *Great Myths of the Great Depression* (Midland, Michigan, Mackinac Center, 2008); Rothbard Murray N., *America's Great Depression Paperback* (Auburn, Alabama, Mises Institute 2000); Friedman Milton, Friedman Rose, *Sloboda izbora : lični stav* (Novi Sad : Global Book, 1996).

[9] <http://library.sc.edu/spcoll/fitzgerald/biography.html> (5. аврџ 2012).

од три жене, Керол Хенинг, која је била од изузетног значаја за Штајнбеков књижевни рад. Пар се тридесетих сели у Монтереј у Калифорнији, где је Штајнбек, подржаван од Керол, потпуно био посвећен писању. Управо су тада настали његови епохални романи који су му обележили каријеру. До своје смрти 1968. године, Штајнбек је био ратни извештач, педесетих оптуживан као комуниста услед учесталих одлазака у Совјетски Савез. Године 1962. награђен је Нобеловом наградом за дело „Плодови гнева“, што је свакако представљало врхунац његове каријере.¹⁰

Писци из Сент Пола и Салинаса својим делима и животом много говоре о времену у којем су живели. Видели су и осетили све оно о чему су писали, а што су умели да преточе у изврсна дела која се сматрају класицима светске књижевности. Поред евидентних сличности у пореклу, друштвеном статусу, начину живота, па и ставовима, Фиццералд и Штајнбек осликавају потпуно различите периоде међуратног америчког друштва. Самим тим, њихова дела представљају можда и кључне изворе за историју америчке државе и друштва у трећој и четвртој деценији XX века.

Управо је положај жене један од сегментата америчког друштва у периоду између два рата који је доживео готово невероватну, вртоглаву промену. Све има своје корене, па и та промена која се десила у времену настанка Штајнбекових и Фиццералдових романа. На положај жене свакако најупечатљивији утицај, који је уједно представљао иницијалну капислу за даље борбе, извршила је такозвана ера Прогресивизма.¹¹ Важно поглавље у том периоду

била је борба жена за право гласа и побољшање друштвеног статуса. Иако су слични наговештаји па и покрети постојали и пре Грађанског рата, жене ипак нису успеле ништа значајније да постигну на поменутом плану пре 1890. године. Бориле су се за свој простор и крчиле свој пут у друштво тако што су оснивале разне клубове који су се бавили, на пример, засађивањем дрвећа, оснивањем школа, библиотека, болница и другим активностима. Међутим, иако су тако стицале неопходне политичке поене и популарност, мало шта су могле да учине на пољу добијања пуних политичких и грађанских слобода. Политичари, углавном њихов конзервативни део, сматрали су да жени није место у политици већ у дому и поред деце. Покрет Национално америчко удружење за женско право гласа (NAWSA)¹² бројао је 13.000 чланова 1893, а број се у сутон Првог светског рата (1917) попео на 2,5 милиона. Жене су у том периоду, али и касније на вође покрета Кери Четмен Кет, Ану Хауард Шо, Елизабет Кеди Стентон и друге гледале као на своје хероине.¹³

Трећа и четврта деценија XX века су нека стремљења у ери прогресивизма, претворила у стварност. Штајнбек и Фиццералд пишу о тим значајним променама у понашању и улози жене у америчком друштву у временима просперитета и кризе. У том турбулентном периоду, као савременици, видели су измене у понашању жена у свакодневници, као и промене у функционисању породице, јер су се жене осећале слободнијим и, поготово 30-их, све значајнијим делом друштва.

.....
институције, као и реформа система власти. Период од 1890. до 1920. године представљао је време када су медиокритети полако напуштали сцену, а на исту се попели представници нове интелигенције која је изнела период „прогресивизма“.

[12] *National American Woman Suffrage Association* (прим. аут.); Више у: <http://ocp.hul.harvard.edu/www/nawsa.html> (5. август 2012).

[13] Види: *Moderna američka kultura*, ур. Kristofer Bigsbi (Podgorica : CID, 2009).

[10] http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1962/steinbeck-bio.html (5. август 2012).

[11] „Ера прогресивизма“ био је период који је претходно двадесетим годинама у Америци. Свет се потпуно изменио за некога ко је рођен у периоду око Грађанског рата (1861-1865), јер су експанзивна привреда и образовање отворили места за нарастајућу интелигенцију. Реформатори су сматрали да им требају нове економске вредности, нове

Промене у понашању жена

*Ниједна од виџторијанских мајки
није имала предсјаву како су њихове ћерке
јажљиво навикаване
да буду љубљене.*

(Френсис Скот Фиццарлд, *Са ове стране раја*)

Двадесете доносе америчкој жени модернија схватања положаја у друштву која следе из једног периода, са преваходно традиционалним схватањима. Слика „флаперки“, младих потпуно нових жена које су својим изгледом и понашањем потресле и изненадиле тадашње друштво, добро се учврстила у свести свих становника Сједињених Држава. Улице градова након Првог светског рата говориле су о „новој жени“. Немачки психијатар Ричард фон Крафт назвао је појаву „нове жене“ као „бесрамне, опасне *wo-man*“, док је немачки доктор фон Мол кривио еманципацију жене и сматрао је да су оне тиме постале „као мушкарци“¹⁴ „Флаперке“ су одбаћивале корсете, пажљиво намештане фризуре, „тешку“ шминку и хаљине које су прекривале читаво тело. Нешто што је раније било кажњиво, као на пример конзумирање цигарета на јавном месту, сада је била пракса у готово свим већим градовима, као и конзумирање алкохолних пића, разбарушена коса, кретање уз тактове „забрањених“ и „прљавих“ плесова и управљање „оличењем мушкости“ - аутомобилом.¹⁵ Нова жена је такође имала и тенденцију доказивања

своје сензуалности и сексуалности што је ишло у корак са порастом интересовања за контролу рађања. Пионир овог покрета Маргарет Сенгер, социјални радник и медицинска сестра, борила се за репродуктивна права жене инспирисана једном руском имигранткињом која се залагала за исту идеју још пре Првог светског рата. Током треће деценије XX века идеја контроле рађања погодила је више средњу и вишу класу, него радничку, па су контрацептивна средства постајала све популарнија у земљи где је абортус био строго забрањен. Дакле, и поред протеста америчко друштво је између два рата видело велику промену у понашању и положају жена.¹⁶

Ни тридесете године нису биле непријатељски настројене према феминистичким покретима и идејама, мада није било неког значајнијег помака. Велику улогу у промоцији женских права имала је жена америчког председника Френклина Делана Рузвелта, Еленор, која је утицала на именовање прве жене члана председничког кабинета.¹⁷ Генерално, жене су много боље превазишле период велике кризе 30-их тако што им је сама ситуација омогућила све већу улогу у свакодневници. Много фамилија је зависило од жена које нису губиле посао као мушкарци, тако да је њихово понашање све више занемаривано од стране јачег пола. Жене су много више доприносиле у случајевима када су им мужеве били отпуштани, па су стога улога и понашање жене више поштовани него икада раније.

[14] *A History of Women in the West* (London : Harvard University Press, The Belknap Press, 2000), 34-35.

[15] Та „демократија одевања“, која није важила само за жене, била је типична за простор Северне Америке и о њој говори и Данијел Борстин. Овај еминентни историчар, правник и писац, сматра да су путници из Европе били зачуђени једном новином. Они су често грешили када су људе сврставали у одређене сталеже, јер то свакако нису могли да просуде по одећи. „Британски конзул у Бостону, Томас Гратан, жалио се на америчку једнакост; сматрао је да су слушкиње у великој мери заражене општим лошим укусом, да су претерано одевене, а кад иду улицом тешко их је разликовати од њихових послодавки“ [Borstin Danijel Dž., *Amerikanci. [Tom 3], Demokratsko iskustvo* (Beograd : GeoPoetika, 2005), 96-105].

[16] Разлог због чега идеја Маргарет Сенгер није толико утицала на радничку класу је та што су овој групацији, преваходно састављеној од имиграната, биле потребне „руке“ за рад, док су средња и виша класа биле више окренуте ка уживању. Алексис де Токвил примећује да су у протестантским нацијама жене неизмерно самосталније у својим поступцима него год других нација. Он сматра да нигде девојка није раније и потпуније препуштена самој себи [Tokvil Aleksis de, *O demokratiji u Americi* (Sremski Karlovci ; Novi Sad : Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2002), 528-529].

[17] Реч је о Франсес Перкинс која је била шеф Секретаријата за рад. Она је потом именovala више од 100 жена на разне ниже позиције које су се бавиле бирократским пословима (Brinkley, Fitzpatrick, *n. g.*, 294-295).

Штајнбек и Фицџералд умногоме су допринели да читаоци спознају ове промене у понашању жена између два рата. Први је тридесете провео на пацифичкој обали са својом првом женом Керол Хенинг која је тих година направила „пакт“ са писцем да се она запосли, а да он настави да пише. Тада су настали романи „Неизвесне битке“, „Тортиља спрат“, „Плодова гнева“ и многих других. Штајнбек је био ожењен управо том „новом женом“ у сваком смислу, па су стога његова дела и те како важна за тумачење промене понашања и улоге жене у друштву 30-их. Што се Фицџералда тиче, свакако да његова дела представљају неизоставни део проучавања ове теме. Управо је овај прослављени писац готово читаву своју књижевну каријеру посветио, може се рећи, овој теми. Фицџералд је почетком 20-их био двадесетчетворогодишњи писац ожењен младом Зелдом. Писац је читав живот (1896-1940) провео са њом и искусио све чари, позитивне и негативне, те „нове жене“ која је изникла након Првог светског рата. Његови романи обилују портретима таквих девојака, у већини случајева базираних на слици његове сопствене ексцентричне супруге. Штајнбек се не бави толико директно понашањем жена колико њеном улогом у уздрманом друштву 30-их.¹⁸

Фицџералд је можда од свих писаца „изгубљене генерације“ најбољи извор за проучавање „нове жене“ 20-их година XX века.

[18] Фицџералдове биографије говоре, потпуно сагласно, да је писац био „жртва“ понашања Зелде Сајр. Једноставно, писац није могао да се адаптира на понашање које је превазилазило његово схватање жене и супруге, па је стога све до краја живота имао проблема да нађе заједнички језик са Зелдом. Са друге стране, Зелда, која је поникла у конзервативној средини као што је југ САД, није могла да одоли новим стремљењима у друштву, па се чини да су је материјализам, индивидуализам и живот „флаперке“ потпуно збунили, тако да ни она сама у неким ситуацијама није знала шта хоће. То се најбоље види и у односу са ћерком Скоти коју је потпуно запоставила и препустила времену. Зелда је свој кратак живот скончала у санаторијуму 1948. године у 48. години живота [<http://www.fscottfitzgeraldsociety.org/biography/index.html>] (20. август 2012). Детаљније у: Brucoli Matthew J., *Some Sort of Epic Grandeur: The Life of F. Scott Fitzgerald* (Columbia, SC: University of South Carolina Press, 2002)].

Фицџералд критикује појаву, али чини се да то ради зато што не може да се уклопи, а то нам говоре и веома честе и болне свађе између писца и супруге Зелде које се сликовито преносе у његова дела. Тако у роману „Са ове стране раја“ (1920) опис Беатрисе Блејн, мајке главног лика Ејморија, чини се да осликава управо Фицџералдову жену. Он пише да је Беатриса лепо и расипнички васпитана и да показује изванредну уметност једноставног одевања. Даље наводи да она више воли виски него вино, што нам довољно говори о начину живота који је водио и сам писац са супругом Зелдом. Такође је интересантно како приказује флертовање жена са Ејмори Блејном, изласке у „варијетее са голим женама“ и готово свакодневно посећивање ноћних клубова. Ејмори каже да је видео да девојке раде нешто што је сматрао немогућим - да обедују у три сата ноћу, вечерају после игранке у „немогућим кафанама“, као и да се воде „разговори о свим аспектима живота са изразом упола озбиљним и упола подруљивим, па ипак са потајним узбуђењем за које је Ејмори сматрао да је знак правог моралног пропадања. Али он уопште није схватао колико је то распрострањено док није видео градове између Чикага и Њујорка као велику младачку тајну љубавну пустоловину“¹⁹ У роману „Лепи и проклети“ (1922) писац описује овакво понашање жена и назива их покретним сиренама које се устремљују на групу мушкараца које хоће да искористе како би ушле на забаву. Глорија Гилберт, главни женски лик и касније супруга Ентонија Печа, била је позната као девојка која иде на игранке и забаве и отворено „мрзи реформаторе који покушавају да је реформишу“. Отац Глорије Гилберт није одобравао њено понашање које се сводило на касне изласке и доласке, одсуство са породичног ручка, а када се споречкају она је користила речи за које он није знао

[19] Фицџералд Френис Скот, *Сове стране раја*, превод Љерка Радовић (Београд: Народна књига, 1964), 5-6, 15, 69-75.

да постоје у њеном речнику.²⁰ Фицџералд критикује ове тенденције у друштву, али је велико питање због чега то чини. Поменили смо већ да је имао проблема са својом Зелдом. Међутим, као ирском католику из имућне породице, свакако да је модерна жена била трн у оку са којим није умео да се бори. Фицџералд дефинише „вамп“ девојке и „флаперке“ као згодне, дотеране, напарфемисане, сексуално слободне избирачице и заводнице мушкараца, бескрупулозне и у основи безосећајне играчице осећањима. Још наводи да је понашање девојака било права студија за националну социологију. Њихово испољавање сексуалности и сензуалности пре брака више није било ствар побуне у двадесетим, већ ствар стандардног понашања младежи. Овој слици умногоме су допринели филмови, рекламе и разни модни и други магацини.²¹

Ипак, „Велики Гетсби“ (1925), Фицџералдово ремек-дело, даје феноменалне описе понашања жена у просперитетном друштву 20-их. Писац то показује готово одмах када наратору Нику Каравеју његова рођака Дејзи представља фаталну голферку Џордан Бејкер. Опис понашања Миртл Вилсон, супруге несрећног механичара Џорџа, доста говори о незадовољству жена у том периоду са „досадним“ традиционалним браком. Још бољи је приказ теревенке у једном њујоршком хотелу када сви окупљени славе љубав Тома и Миртл, иако су обоје обећани некој другој особи. Пишчев став о овим новим појавама у друштву могу се видети у следећој реченици: „Сваки човек сматра да поседује бар једну велику врлину, а моја је следећа: један сам од ретко искрених људи које сам уопште упознао.“ Ова изјава Ника Каравеја говори о пишчевом бурном животу, али и о сусрету

на релацији традиционално - модерно, јер је и сам био део тих промена просперитетног доба џеза, разузданости и забаве. Међутим проблеми са супругом Зелдом готово да су га отерали у критику онога у чему жели да ужива. Понашање девојака на забавама Џеја Гетсбија још један је показатељ дефинитивног краја „викторијанске“ девојке.²²

Тиа Игњација из Штајнбековог романа „Тортиља спрат“ (1937) слика је декадентног друштва 20-их. Њену самовољу и независност овај нобеловац је ставио у неколико ефективних реченица. По њему, она присваја мушкараца и одбацује га по сопственом нахођењу, што је заправо и била карактеристика нове, модерне жене.²³ Опис Керлијеве жене у роману „О мишевима и људима“ (1937) такође представља утисак да се култ младих жена из 20-их никако није изгубио, односно да су жене још увек жуделе и живеле у сновима да ће доћи поново тренутак када ће уживати као некада. Она је млада, амбициозна жена заробљена у кавезу једног неспособног младог мушкараца. Њени снови су у Холивуду са грациозним глумицама на великим филмским платнима и задимљеним варијететима и забавама.²⁴ Мали фрагмент из романа „Неизвесна битка“ (1936) говори како о судбини младе девојке, тако и о ситуацији у породици у тим кризним годинама. Млада Меј је рано отишла од породице и никада се није вратила нити су више чули за њу. Говорили су да је исувише слободна, да је са 15 година „велика за батине“ и да су је препустили судбини младих.²⁵ Тридесетих, младе девојке и жене су задржале одлике 20-их, али више није било времена и прилика да у тој мери уживају у сваком дану. Велика депресија 30-их није „убила“

[20] Fiddžerald Frensis Skot, *Lepi i prokleti*, prevela Dušanka Jovanović (Beograd : Narodna knjiga - Alfa, 2004), 34-39, 56, 61-66, 74-76.

[21] Fiddžerald, *Lepi i prokleti*, 78, 89; *A History of Women in the West* (London : Harvard University Press, The Belknap Press, 2000), 216-222.

[22] Fiddžerald Frensis Skot, *Veliki Getsbi*, preveo Aleksandar Saša Petrović (Beograd : Laguna, 2011), 18-25, 32-50, 51-75.

[23] Štajnbek Džon, *Tortilja flet*, prevod Ljerka Radović (Beograd : Jež, 1959), 98-103.

[24] Штајнбек Џон, *Мишеви и људи*, превео Данило Михајловић (Београд : Атхенаеум, 1947), 109-117.

[25] Štajnbek Džon, *Neizvjesna bitka*, preveo Ivan Antunac (Sarajevo : Seljačka knjiga, 1953), 16-18.

осећај за независношћу и борбу жена за прикладнији и бољи живот и положај, али је то стремљење морало да причека, као што је то Штајнбек показао са Керлијевом женом те Меј и Роузшарн („Плодова гнева“, 1939). Управо у овом ремек-делу америчког нобеловца видимо да је модерна жена морала да „збије редове“. Штајнбек говори о групи жена које су својим радикалним приступом „страх и трепет“ када су у питању одржавање и односи у тим „избегличким“ камповима, такозваним „Хувервилима“.²⁶

Жена и породица

*Пољеди чийаве њородице врайили су се мајери.
Она је била моћ.*

(Џон Штајнбек, Плодови гнева)

Утицај који је извршио напор жена у добијању прва гласа 1920. године²⁷ видео се и у променама у породици за коју се увек, па и тада, говорило да је основна ћелија једног друштва. Институција брака је двадесетих доживела одређене промене и тенденцију опадања, док су се тридесетих „збијали“ редови не би ли породице опстале. Жене су у брачном односу почеле да имају великог утицаја, нарочито током Велике депресије. „Нова жена“ променила је понашање, али и однос према супружницима. Током 20-их постале су самосталније похађајући образовне установе свих нивоа и престижа и ушавши на тржиште рада.

[26] Џејн Адамс и Лилијен Валд су пионири друштвеног рада. Наиме, градови погођени све већим приливом имиграната крајем XIX века сматрали су да треба помоћи и уредити сиромашне четврти. Резултат је био залагање становника градова, пре свега жена, на организовању социјалних служби и прибежишта за сиромашне. Најпознатије организације биле су Хал Хаус и Хенри Стрит у Чикагу и Њујорку. Имајући ово у виду није ни чудо што Штајнбек говори о радикалним женама које се баве „социјалом“ и одржавањем реда у Хувервилима [Parks, *n. g.*, 478-481; Stajnbek Džon, *Plodovi gneva. Vol. 1*, prevod Jovan Popović, Radoš Novaković (Novi Sad : Vega media, 2004), 277-279].

[27] У Уставу Сједињених Америчких Држава 1920. године додат је 19. амандман који женама омогућава право гласа [Parks, *n. g.*, 781].

Тридесетих се такође дешава драстична промена у односу са мужевима, а то ћемо најбоље видети код Џона Штајнбека. У том периоду и деца постају интересантна тема када је у питању жена и њен однос према потомству. Говорили смо о стремљењима ка контроли рађања, али у породици жена почиње другачије да се односи према својој деци која, нарочито у вишим слојевима, постају нека врста „оптерећења“. На крају, статус жене у породици се драстично мења током периода између два рата.

Први потези код портрета модерне жене, поред промене понашања, осликавају и односе у породици и њену величину. У међуратном периоду највише је имиграција, а не наталитет, утицала на велико повећање популације у САД. Тренд мањег броја деце односио се на дуже стазе. Између 1800. и 1900. године просечан број деце, рачунајући само белце, пао је са 7 на 3,5 док су апстиненција и употреба разних видова контроле рађања, заједно са мотивом, представљали средства на која се поуздано могло рачунати када је у питању планирање породице младих парова.²⁸ Професионални брачни саветници су у међуратном периоду сматрали викторијански брак као тачно одређену хијерархију без много емоција, базиран на доминацији и потчињености. Уз помоћ науке, поготово психоанализе Сигмунда Фројда и бихејвиориста, психолога и антрополога, друштво САД увидело је како жена све више постаје индивидуална и да брак сада има двоје партнера који захтевају одређене врсте пажње и разумевања. Тадашње генерално

[28] Године 1910. процењено је да су једну трећину становника осам највећих градова чинили странци, досељеници. То није ни чудо ако се зна да је око 27 милиона људи дошло у САД између 1870 и 1920. године. У том периоду, како је већ речено, највише, око 6 милиона, доселило се између 1911. и 1920. године. Ако знамо да је 1860. у САД било око 30 милиона људи, а само 60 година после, дакле 20-их година XX века, око 105 милиона, јасно је да имиграцији, а не наталитету, припада прво место када је у питању повећање броја становника САД (<http://www.census.gov/prod/www/abs/decennial/1920.html> (23. август 2012); Parks, *n. g.*, 481-483; *A History of Women in the West*, 78-79).

мишљење подразумевало је да сексуални чин треба да буде центар сваког брака и да представља обострано задовољство, без репродуктивног императива. Треба ипак истаћи да ова промењена индивидуалност жене није довела до опадања значаја институције брака која је у међуратном периоду у САД била „пригрљенија“ него икада раније. Готово 10% генерације рођене између 1865. и 1885. није се венчало, док је тај број смањен на 6% када су у питању генерације рођене између 1895. и 1915. године.²⁹

Скот Фицџералд и Џон Штајнбек су писци који представљају ову другу генерацију рођену на прелазу из XIX у XX век. Први је имао један брак са Зелдом Сајр, осамнаестогодишњом „флаперком“ из Алабаме, најмлађом ћерком изразито конзервативног судије Врховног суда те јужне америчке савезне државе и на својој кожи је осетио све промене у односима жене и породице. Константни проблеми у браку обележили су краatak живот овог уметника, пре свега због тих захтева „нове“ жене, што је писцу, конзервативном и посесивном, то очигледно сметало. Имали су једно дете, ћерку Франсес Фицџералд, тако да се и он укалупљује када је реч о тенденцији опадања броја чланова породице и односу мајке према потомству. У својим романима јасно излаже ову тенденцију, па стога они представљају одличан историјски извор за ову тему. Штајнбек је имао три, релативно нестабилна брака из којих је имао два сина, Тома и Џона. И овај нобеловац је имао потешкоће са „новим“ женама, што су његове супруге свакако представљале. Керол је имала посао и била је изразито против деце зарад каријере и рада, док је Гвејн била професионална певачица, те као ни сам Штајнбек није могла

због каријере да се посвети браку.³⁰ Штајнбекови романи 30-их, поготово дело „Плодови гнева“ из 1939. године, и те како дотичу ову тему и осликавају промењени статус жене у породици. Куриозитет је и то да се писац бави породицом у руралним, по дефиницији конзервативнијим срединама, па је интересантно видети да ли се и како тај однос развија и мења. Стога је овај награђивани роман „златна кока“ када су у питању извори за тему односа и статуса жене у породици.

Фицџералду у роману „Лепи и проклет“ (1922) јасно истиче ту промену односа жене према и у браку. Централно место при приступању у брачну заједницу више не заузима наставак породичног презимена и добијање потомства, већ истицање женине сексуалности и индивидуалности. Жена Ентонија Печа, Глорија Гилмор, типичан је пример ове промене. Она веома рано, након неколико месеци познанства са Ентонијем, ступа у брак, али се одмах примећује да она не жели да супруг њоме управља. Она не жели да трпи увреде и да јој се читају „буквице“. Глорија је жена која воли да је Ентони зове љубавницом, а не некаквом женом, јер је „стална љубавница опипљивије и пожељније“. Стога су свађе које услеђују нормалан след догађаја, јер Ентони има нешто конзервативнији приступ. Ако се узму де Токвиллова запажања из средине XIX века, видећемо у којој мери је „нова жена“ представљала ситуацију без преседана. Овај француски историчар гледа на америчку породицу као на комбинацију пуританске нације и трговачког народа. „Њихова религијска веровања колико и привредничке навике наводе их да од жене захтевају самоодрицање и стално жртвовање. Тако у САД влада неумољиво јавно мњење који брижљиво затвара жену у уски круг домаћих интереса и дужности и брани јој да из њега изађе.“³¹ Глорија, дакле, не жели децу одмах и то је свакако доказ да

[29] A History of Women in the West, 80-82; Aleksić Vesna S., Sjedinjene Američke Države i Velika svetska ekonomska kriza : 1929-1939 : model društva u krizi (Beograd : Stubovi kulture, 2010), 91-93.

[30] Види: http://as.sjsu.edu/steinbeck/biography/index.jsp?val=biography_biography_in_depth (28. август 2012).

[31] Tokvil, *n. g.*, 540-541.

су жене након Првог светског рата сматрале да сексуални однос са мужем није само средство за добијање потомства, већ ужитак са обе стране и веома важан део брака који проистиче из љубави. Она каже да не жели да стари, да се уда и има одговорности. Фиццџералд веома јасно ставља до знања шта „нова“ жена хоће од мушкарца и какав би он однос према свему у браку требало да има, приликом описа једне белешке главне хероине у којој се налази табела о изгледу идеалног мужа.³²

Глорија, као и скоро сви женски ликови у роману „Велики Гетсби“ (1925), обраћа пажњу на свој изглед, јер се труди да у браку увек импресионира лепотом и да увек мужу представља лепшу половину. Тако су Дејзи Бјукенен и Џордан Бејкер од раног јутра нашминкане и дотеране за своје мушкарце. Постојало је одређено оптерећење у виду одржавања своје сексипилности и изгледа. Дејзи, иако удата, не пропушта прилике да изгледа лепо и веома је несрећна јер муж Том, пријатељ Ника Каравеја, не обраћа пажњу на њену сексипилност. Веома су јасни прикази Гетсбијевих забава на којима жене долазе са својим мужевима у прескупим маркираним тоалетама, покушавајући да оставе утисак пре свега на своје мужеве, али и на целокупни аудиторијум. Дотеране су, играју чарлстон и са својим супружницима уживају у чарима златних 20-их.³³ Међутим, многим женама је, и поред великих промена, брак представљао врхунац.

То видимо код Штајнбекове породице Џод из романа „Плодови гнева“ (1939), у којем породица заузима централно место. Ружа Саронска, сестра Тома Џода, сања свој брак са Конијем. Када је Кони оставља, она доживљава прави крах јер не жели да роди ванбрачно дете. Традиционалан однос према браку се није изгубио 20-их како су сви сматрали, а то потврђује и Штајнбек. Интересантно је да се име Томове мајке не помиње, већ је та величина оличена у пишевом приказивању величине појма МАЈКА и њеном месту у породици. Она је посвећена свему што ради и никада не напушта породицу и брак. Пример за то је ситуација када Мати отворено иступа против свог мужа супротстављајући се једној његовој одлуци. То је код свих чланова породице прихваћено са неверицом и чуђењем, али је мајка бранила свој став чак и под условом физичког обрачуна са мужем. Штајнбек приказује Мати као челичну карику породице која никада не одустаје од заједништва, па ни у тренуцима хаоса. Њена оданост и позиција говоре о 30-им као годинама у којима су жене и те како добиле на значају. Нешто другачији је однос Керлијеве жене према браку са боксером Керлијем („О мишевима и људима“, 1937). Њој се име у роману не помиње, између осталог и због тога што она практично нема свој идентитет, јер је заробљена у канџама веома арогантног и напраситог Керлија који је прогања и покушава да успостави доминацију над њеном личношћу. Штајнбек, за разлику од Фиццџералда, јасно ставља до знања да је промена односа прама браку захватила мали слој образованих и жена из богатих породица, док се у забаченијим крајевима и даље задржало конзервативније устројство породице.³⁴

[32] Писац у овом делу такође наводи, што је свакако последица проблема са супругом Зелдом, да је Глоријино понашање резултат новог „женског“ образовања, алудирајући на све већи број жена на високо школским установама, женске лепоте и одлучности ка промени, што сматра једнако добрим као и лошим, превасходно по њега самог [Ficdzerald Frensis Skot, *Lepi i prokleti*, prevela Dušanka Jovanović (Beograd : Narodna knjiga - Alfa, 2004), 135-136, 145, 154, 175, 182, 250]

[33] И у овом случају Фиццџералд говори о себи самом. Није тајна да је млади уметнички пар, Зелда и Фиццџералд, посећивао летње забаве на Лонг Ајленду које су представљале полазну тачку за многе свађе брачног пара Фиццџералд (Ficdzerald, *Veliki Getsbi*, 51-75).

[34] Филм Џона Форда из 1940. године Плодови гнева, базиран на Штајнбековом роману, говори о снази и утицају мајке Џод. Иако то није централна тема романа, прослављени глумач Орсон Велс критиковао је Форда да је превише нагласио улогу мајке и сматрао је да је филм због тога ушао у неки погрешан ток. Однос жене према браку била

Однос према супрузима и мушкарцима уопште такође се мења у међуратном периоду у свим нивоима друштва. Фиццералд нам преноси овај однос као веома деликатно питање које ни он сам није могао да реши. У једном поглављу романа „Лепи и проклети“ (1922) Фиццералд веома конкретно описује новонасталу ситуацију описивајући да мушкарци, па чак и они најбогатији, изричито слушају своје жене и тепају им. У тој ситуацији, Бог шаље девојачки дух у лик Глорије, говорећи му да се ништа не плаши, јер тамо мушкарци тепају својим женама. И овде видимо дозу конзервативизма код Фиццералда који примећује да су се жене промениле, али и мушкарци, укључујући и њега. Писац показује да „своје ЈА“ жена дефинитивно добија 20-их и да сада она чини основну карику породице и брака. У истом роману Глорија потпуно излуђује Ентонија који на све начине покушава да наметне свој ауторитет, али му не успева, па се окреће пићу.³⁵ „Велики Гетсби“ (1925) доноси пример расправе Тома Бјукенена и његове љубавнице Мирте Вилсон која кулминира у једној хотелској соби Томовим ударцем, на опште запрепашћење присутних који су са гнушањем посматрали видно посрамљеног мушкарца. Ова веома сликовита ситуација зрачи карактеристикама 20-их година. Миртл Вилсон у тим тренуцима обасипа увредама Тома због тога што мисли да је он роб његове лепе жене Дејзи. Такође, на Гетсбијевим забавама види се да „нова“ жена преузима примат. Мушкарци

.....
је и честа тема расправа 30-их година јер су, не само у САД већ и у Европи, жене кривили за кризу јер су, по некима, оне заправо јуриле за каријером и тиме „отимале“ мужевима посао [A History of Women in the West, 82-83, 96-101; Anderson Bonnie S., Zinsler Judith P., A History of Their Own: Women in Europe from Prehistory to the Present, Vol. (London : Penguin books, 2000), 227-243; Stajnbek, *Plodovi gneva 1*, 224-226, 233, 300; Штајнбек, *Мишеви и људи*, 38, 41-42].

[35] Типично за Фиццералда који је и сам проводио бесане ноћи конзумирајући забрањена опојна пића. Многи сматрају да након 1925, када је изашао Велики Гетсби, његова дела трпе ситуацију константног опијања писца, што је свакако утицало на његово стваралаштво (Ficdzerald, *Lepi i prokleti*, 28-30).

су у готово подређеном положају, тако да писац показује и своју и уопште ситуације у породицама које је захватила ова промена.

Након веома успешних кампања Кери Четмен Кет, Џејн Адамс, Маргарет Сангер, а касније и Елеанор Рузвелт, жене су промениле однос према мужевима и мушкарцима тако што су се све више укључивале у све могуће животне и друштвене токове. Штајнбек на примеру Мати из романа „Плодови гнева“ (1939) објашњава однос мушкараца-жена у кризним 30-им годинама. У временима кризе, незапослени и отпуштани мушкарци постају немоћни када је у питању егзистенција породице и губе ауторитет док га жена добија. Економичност жена у таквим временима долази до изражаја када је у питању свакодневница једне породице, јер експертиза у „кућној индустрији“ добија много на значају. Отац Тома Џода представља главу породице који је принципом примогенитуре преузео „власт“ од Деде који је све до смрти почасни члан породичног већа. Мати и остале жене у породици стоје по страни и не мешају се у мушке разговоре. Међутим, Штајнбек касније обрће ситуацију, сходно времену у које је сместио радњу романа. Пошто је стари Том Џод немоћан да промени изузетно тешку ситуацију, Мати преузима ствари у своје руке и изазива опште негодовање и чуђење мушкараца у породици. До краја романа реч Мајке је закон, а Отац у једном тренутку констатује да је дефинитивно пропао јер га је жена отерала са чела породице.³⁶

Однос мајки према деци је још једна у низу интересантних појава када је у питању америчко друштво. Говорили смо о Маргарет Сенгер која је била борац за контролу рађања, па је та, изузетно медијски испраћена кампања, и те како имала утицаја у свести жена које нису више сматрале да су машине за репродукцију. Фиццералд је свакако приметно ову промену оставивши

[36] Stajnbek, *Plodovi gneva 1*, 104-110, 167-173, 220-221.

неизбрисив траг када је у питању ова тема. Најинтересантнија је реченица Глорије Гилберт („Лепи и проклет“, 1922) која отворено каже мужу Ентонију да уопште не помишља на децу, јер не жели да се „бакће“ док је млада.³⁷ Дејзи Бјукенен („Велики Гетсби“, 1925) и њен однос према ћерци Пени, веома интересантно су приказани. Заправо, Фицџералд тешко и да помиње малу Пени, док Дејзи у својој нарцисоидности и љубавним невољама потпуно запоставља своју ћерку.³⁸ Овде свакако има и аутобиографског, али и и те како важних Фицџералдових доживљаја са сопствених забава на Лонг Ајленду. Младе мајке, које су при том жуделе за бурним љубавним животом, нису много обраћале пажњу на своју децу. Уосталом, ни сам писац се није дичио очинством, док своју жену Зелду ни у једном тренутку није приказао као мајку (наравно, мисли се на лик Дејзи у роману „Велики Гетсби“, 1925).

Штајнбек је другачији, као и уосталом и време које описује. Управо је Мати та која показује промену или бар стање какво писац жели да види. Као изразити левичар у периоду Велике депресије, Штајнбек је био противник индивидуализма и самим тим је заступао став о породичном јединству и мајци као „владару“ куће и старатељу породице. То стање је тридесетих било видљиво. Породице су се услед немаштине окупљале јер је било лакше да се у групи преживи, што је свакако навело Штајнбека да подржи и похвали нешто присније односе мајки са својом децом.³⁹

Велика је разлика између Дејзи („Велики Гетсби“, 1925) и Мати („Плодови гнева“, 1939).

[37] Ficdžerald, *Lepi i prokleti*, 62-63.

[38] Ficdžerald, *Veliki Getsbi*, 18-19, 141.

[39] Историчар Данијел Борстин пише да је тек крајем XIX века у САД почело да се о деци размишља као о засебној класи популације која заслужује посебан третман. Роберт Бремнер, амерички социолог и историчар, сматра да је пад процента „деце“ са преко једне половине на око трећину становништва 30-их година учинило децу „видљивијим, а њихове потребе лакше су се могле уочити. Такође млади (деца) су постали самосвеснији, лакше су се идентификовали и више су тражили пажњу“ (Borstin *н. г.*, 218-228).

Дејзи једва да помиње и виђа своју ћерку, а ако читалац са мало мање пажње чита ово Фицџералдово ремек-дело, можда чак и неће приметити малу Пени. Код Штајнбека уочавамо потпуну супротност. Матина љубав према својој деци постала је посве легендарна, чак и у Холивуду. Филм из 1940. са Хенријем Фондом у насловној улози, то потврђује јер се готово читава радња филма окренула ка приказивању љубави мајке и сина. Многи су, па и сам Штајнбек, сматрали да је ова екранизација „скренула“ са праве теме романа, а то је живот у добу Велике економске кризе. Деца Мати Џод, Том, Ал, Роузшарн и Ноје, њено су једино благо и заправо све што она ради и оно за шта дише управо су њихови животи. Жене су тридесетих у породици заузимале централно место, заменивши тако мушкарце који су се у већини случајева осећали немоћним да издржавају породицу. Тако је Том Џод сениор у немаштини „изгубио власт“, а њу је преузела Мати која је све чинила да заштити своју децу заједно са породицом.

Запослена жена

Све је што ђосао! А има сувише ђосла да би се делио у женски и мушки.

(Џон Штајнбек, Плодови гнева)

У растућој економији 20-их, жене су наставиле да се суочавају са сагрегацијом на готово свим нивоима. Разлике у плати, приступачност послова, забрана рада у одређеним гранама индустрије, само су неки од проблема. Након Првог светског рата женска радна снага више није била потребна, тако да су управо жене биле прве на удару отпуштања у рецесији 1918-1921. године. Мушкарцима су враћани „њихови“ послови, док су жене морале да чекају нека друга времена.

Та друга времена, не за све, дошла су у просперитету треће деценије XX века. Новим индустријама били су потребни стручни,

образовани радници, што су жене искористиле не би ли дошле до каријере. Доказ да се ситуација ипак мења јесте све веће похађање колеџа од стране женске популације. Већ 1900. године жене су сачињавале око једне четвртине укупног броја студената.⁴⁰ Међутим, био је то проблем, јер растући број жена са професијом захтевао је нова радна места и комбинацију између брака и каријере. Ту су још и такозвани „женски послови“ тада називани *pink collar*⁴¹ послови. Двадесетих се много расправљало о томе који су то послови погодни за жене. Постоје примери жена доктора, новинара, директора предузећа, образовних и социјалних радника, али је чињеница да су жене из нижих слојева више тражиле и имале посла од оних из средње класе које су углавном и током 20-их остајале код куће.⁴²

Тридесетих година XX века у САД женски покрети добијају на значају, а поготово је занимљива ситуација жене у радном односу током кризних година. Било је речи о повећавању улоге жене у породици и породичним односима, а слична је ситуација и са бројем и улогом жена у америчкој индустрији. Наиме,

[40] Између 1910. и 1930. године укупна потрошња за образовање у САД учетворостручена је, тако да је са 426,25 милиона долара нарасла на 2,3 милијарде, што је тада представљало заиста енормну цифру. Тако је неписменост опала са 7,7 % на 4,3 %, а осниван је и све већи број библиотека и читаоница (Brinkley, Fitzpatrick, *n. g.*, 199-205; Aleksić, *n. g.*, 102-106; Parks, 490-493).

[41] „Ружичасте крагне“ (прим. аут.) – термин који означава послове услуге, односно „женске послове“ (хостеса, дадиља, служавка итд.). Разликују се још и „плаве крагне“ (радничка класа која је обављала углавном (не)квалификоване физичке послове) и „беле крагне“ (послови менаџерства, чиновништва итд.) [http://www.autolife.umd.umich.edu/Labor/L_Overview/L_Overview5.htm (30. август 2012)].

[42] Развојем индустрије женама су отворена многа врата када је профил послова у питању. Факултетски образоване жене више нису морале да бирају између фабрике и учитељског позива. Сада су имале широк дијапазон радних места укључујући и канцеларијске послове (телефонски оператери, секретарице, чиновнице и др). Алексис де Токвил сматра да су Американци мислили да је, пошто је природа створила тако велику различитост склопа мушкарца и жене, јасно показана сврха да њима нађу различите примене. Брижљиво су раздвојили мушке и женске функције. „Не виђа се да Американка управља спољним пословима привреде, да води трговину, нити, најзад, да продира у политичку сферу.“ (Токвил, *n. g.*, 547-549).

за разлику од мушкараца, жене нису претрпеле драстичне промене и отпуштања са радних места. Послови које су обављале припаднице лепшег пола нису претрпели значајније промене, а ту убрајамо маркетиншку индустрију, моду, филм, музику и обичне кућне послуге и одржавање и рад у услужним делатностима. Требало би напоменути да су традиционални кућни послови понекад извлачили читаве породице из беде, јер је тада економичност тих послова долазила до изражаја.

Певачица, социјални радник, авантуриста и књижевница – то су професије супруга два еминентна америчка писца. Оне нису биле припаднице такозваних „пик крагни“, али су свакако биле жене од професије. Сами писци нису могли да се изборе са новом појавом у друштву, па је брак еминентних уметника жестоко трпео. Романи које су написали у међуратном периоду својеврсни су извори за ову тему, јер су сами аутори били део веома великих промена када је у питању идеја „модерне жене“.

Управо овај феномен описује писац Џон Штајнбек у роману „Плодови гнева“ (1939). Економски тешко погођену породицу Џод, Мати, својим умећима у кућним пословима, успева да одржи на површини. Њени послови у кухињи, са вешом и хигијеном, просто остављају у животу породицу која је изгубила и продала све не би ли некако преживела. У једном тренутку Мати замишља да поседује електричну пеглу, али то је у том тренутку, како и сама каже, само сан. Чисто „женски послови“ сада постају кључни, што и сам Отац говори, а видимо да у свој немаштини коју роман и хоће да представи, једино класично запослење, поред полиције и радника на пумпи, има жена која је запослена у једном угостиољском објекту.⁴³

[43] Stajnbek, *Plodovi gneva 1*, 11, 37-38, 142-143; Stajnbek, *Plodovi gneva 2*, 112-113, 89.

Са друге стране, у Фицџералдовим романима можемо видети мало јаснију слику запослене жене. Податак да је већина жена средње класе била „у кући“ код Фицџералда наилази на потврду. Све девојке Ејмори Блејна („Са ове стране раја“, 1920) су факултетски образоване, али нису запослене и све покушавају да се заљубе и удају. Опет, у романима имамо и потврду да су жене ниже класе више него запослене. Ту су једна Швеђанка и Финкиња („Лепи и проклети“, 1922. и „Велики Гетсби“, 1925) које раде као кућна послуга, као и три служавке код старог Адама Печа. Видимо и да Мирта Вилсон („Велики Гетсби“, 1925) не жели да буде припадница радничке класе, већ жели да буде као њена супарница Дејзи и да се уда за богатог припадника ВАСП⁴⁴ категорије америчког друштва. Глорија Гилмор („Лепи и проклети“, 1922) не жели да пере рубље, јер неће да ради те досадне женске послове, већ жели да буде глумица. Због великог броја високо образованих жена у међуратном периоду, припаднице лепшег пола нису хтеле да раде „женске послове“, пошто су хтеле да ради у струци.⁴⁵

Штајнбек у својим делима покушава да стави до знања да се успон жене догодио управо у временима кризе када је основна ћелија друштва, породица, доживела најтежи ударац. Опет, истиче се значај жене у раду по било ком основу и њихова ефикасност у поређењу са мушкарцима које приказује као највеће губитнике у читавој ситуацији. Фицџералд говори о томе да су се времена дефинитивно променила, али не у обиму у којем се обично прича. Раде оне жене којима је то неопходно, док се

друге, које то не морају, понашају потпуно другачије, попут образованих припадница средње и више класе.

СПИСАК ИЗВОРА И ЛИТЕРАТУРЕ

Извори:

Ficdžerald Frensis Skot, *Veliki Getsbi*, preveo Aleksandar Saša Petrović (Beograd : Laguna, 2011)

Ficdžerald Frensis Skot, *Lepi i prokleti*, prevela Dušanka Jovanović (Beograd : Narodna knjiga - Alfa, 2004)

Фицџералд Френис Скот, *С ове стране раја*, превод Љерка Радовић (Београд : Народна књига, 1964)

Штајнбек Џон, *Мишеви и људи*, превео Данило Михајловић (Београд : Атхенаум, 1947)

Stajnbek Džon, *Neizvjesna bitka*, preveo Ivan Antunac (Sarajevo : Seljačka knjiga, 1953)

Stajnbek Džon, *Plodovi gneva. Vol. 1-2*, prevod Jovan Popović, Radoš Novaković (Novi Sad : Vega media, 2004) ???

Štajnbek Džon, *Tortilja flet*, prevod Ljerka Radović (Beograd : Jež, 1959)

Литература:

A History of Women in the West (London : Harvard University Press, The Belknap Press, 2000)

Aleksić Vesna S., *Sjedinjene Američke Države i Velika svetska ekonomska kriza : 1929-1939 : model društva u krizi* (Beograd : Stubovi kulture, 2010)

Anderson Bonnie S., Zinsser Judith P., *A History of Their Own: Women in Europe from Prehistory to the Present, Vol.* (London : Penguin books, 2000).

Borstin Danijel Dž., *Amerikanci. [Tom 3], Demokratsko iskustvo* (Beograd : Geopoetika, 2005)

Brinkley Alan, Fitzpatrick Ellen F., *America In Modern Times (Since 1890)* (London : Mcgraw-Hill College, 1996)

Brucoli Matthew J., *Some Sort of Epic Grandeur: The Life of F. Scott Fitzgerald* (Columbia, SC: University of South Carolina Press, 2002).

Džonson Pol, *Istorija američkog naroda* (Beograd : Knjiga-komerc, 2003)

Friedman Milton, Friedman Rose, *Sloboda izbora : lični stav* (Novi Sad : Global Book, 1996)

Galbraith John Kenneth, *Veliki slom 1929. : kako nastaju velike svjetske krize* (Zagreb : VBZ, 2010)

Hobsbaum Erik, *Doba ekstrema : istorija Kratkog dvadesetog veka : 1914-1991* (Beograd : Dereta, 2002)

[44] *White Anglo-Saxon Protestant - WASP* (прим. аут.) – елита у америчком друштвеном поретку која се везује за британско-протестантско порекло. Погледати у: Schaefer R. T., *Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Society* (New York : SAGE Publications, 2008).

[45] Ficdžerald, *Veliki Getsbi*, 32-51; Фицџералд Френис Скот, *С ове стране раја*, превод Љерка Радовић (Београд : Народна књига, 1964), 13, 69-75; Ficdžerald, *Lepi i prokleti*, 150-154.

Kindleberger Charles P., *The World in Depression : 1929-1939* (London : Allen Lane the Penguin Press, 1973)

Moderna američka kultura, ur. Kristofer Bigsbi (Podgorica : CID, 2009)

Nash Gary B., *American odyssey : the United States in the twentieth century* (New York : Glencoe, 1994)

Parks Henri Bemford, *Istorija SAD* (Beograd : Rad, 1985)

Reed Lawrence W., *Great Myths of the Great Depression* (Midland, Michigan, Mackinac Center, 2008)

Rothbard Murray N., *America's Great Depression Paperback* (Auburn, Alabama, Mises Institute 2000)

Schaefer R. T., *Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Society* (New York : SAGE Publications, 2008)

Tokvil Aleksis de, *O demokratiji u Americi* (Sremski Karlovci ; Novi Sad : Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2002)

Вучетић Радина, „Жена у граду : између резервата приватног и освајања места у јавном животу (1918-1941)“, у: *Приватни живот код Срба у двадесетом веку*, пр. Милан Ристовић (Београд : Cliо, 2007), 131-164.

Интернет

[Http://www.history.com/topics/roaring-twenties](http://www.history.com/topics/roaring-twenties) (5. август 2012)

<http://www.westegg.com/inflation/> (5. август 2012)

<http://www.auburn.edu/~johnspm/gloss/GNP> (5. август 2012).

<http://library.sc.edu/spcoll/fitzgerald/biography.html> (5. август 2012).

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1962/steinbeck-bio.html (5. август 2012).

<http://ocp.hul.harvard.edu/ww/nawsa.html> (5. август 2012).

<http://www.fscottfitzgeraldsociety.org/biography/index.html> (20. август 2012)

<http://www.census.gov/prod/www/abs/decennial/1920.html> (23. август 2012)

http://as.sjsu.edu/steinbeck/biography/index.jsp?val=biography_biography_in_depth (28. август 2012).

http://www.autolife.umd.umich.edu/Labor/L_Overview/L_Overview5.htm (30. август 2012).

„WO-MEN“ – CHANGES, APPEARANCE AND POSITION OF WOMEN IN THE AMERICAN SOCIETY BETWEEN THE TWO WARS 1918-1939

This paper analyses the changes in the position of women in the American society during the period between the two wars based on the novels written by Francis Scott Fitzgerald and John Steinbeck. It concerns the phenomenon of women's changed attitudes to family values, work and society, which has certainly contributed to the increase of the amplitude of changes in the dynamic American society.

This paper is based on the novels of the American writers who marked the "roaring twenties" and "dirty thirties". The researchers dealing with this period owe much to the works of Fitzgerald and Steinbeck since, without them, it is almost impossible to get a nearly clear picture, not only of the phenomenon of the "new women", but also of the entire period between the wars. Their biography, art of expression and impressions made by their novels regarding certain phenomena certainly represented important sources for social changes in the period between the wars in the USA.

Those writers tell us about a "new woman" – a more self-conscious, more present and louder version of a Victorian woman and mother who, during the turbulent decades following the Great War, sets out the foundation for the growing role of women in the society not only in the USA, but all over the world. The twenties were years of glamour, prosperity and dynamics and women, almost exclusively from the upper layers of the society, took advantage of this agitation and said "no" to the conservative and patriarchal perception of the role of women in the society. The great depression of the '30s rapidly "ate up" all the glamour of the '20s and "turned off the light", however, it turned out that the role of women had grown and gained importance almost in all layers of the society. Men lost their jobs, became depressive and angry while women maintained families together and, thanks to their work, contributed to the survival of many families, which certainly improved the reputation of the "new woman" in the American society.

M.A. Milan LIŠANČIĆ

„WO-MEN“ – CHANGEMENTS, APPARENCE ET STATUT DE LA FEMME DANS LA SOCIÉTÉ AMÉRICAINNE DE L'ENTRE-DEUX-GUERRES 1918-1939

Cette étude analyse les changements dans la position de la femme dans la société américaine au cours de la période entre deux guerres d'après les romans de Francis Scott Fitzgerald et John Steinbeck. Il s'agit de phénomènes de l'attitude changée de la femme envers la famille, le travail et la société, ce qui contribua sans aucun doute à l'augmentation de l'amplitude des bouleversements dans la société américaine dynamique.

La base de cette étude sont les romans des écrivains américains qui, par leur littérature, marquèrent les „turbulentes années vingt“ et les „sales années trente“. Fitzgerald et Steinbeck, par leurs ouvrages, chargèrent et obligèrent les chercheurs qui s'occupent de cette période et, sans eux, il est presque impossible d'obtenir une image à peu près claire, non seulement du phénomène „nouvelle femme“, mais aussi de l'entre-deux-guerres complète. Leur biographie, leur mode d'expression et leur impression dans les romans vers certains aspects représentent certainement une source importante pour les transformations sociales de l'entre-deux-guerres aux USA.

Les écrivains nous parlent de la „nouvelle femme“ – version plus consciente, plus présente, plus bruyante de la femme et mère victorienne qui, dans les décennies turbulentes à la suite de la Grande guerre dresse les bases pour un rôle de plus en plus grand et important de la femme dans la société, non seulement aux USA, mais aussi dans le monde entier. Les années vingt firent apparaître tout le glamour, la richesse et la dynamique et les femmes, presque uniquement de couches sociales aisées, profitèrent de cette „tourmente“ et dirent „non“ aux opinions conservatrices et patriarcales du rôle de la femme dans la société. La Grande Dépression des années 30 „mangea“ ce glamour des années 20 et „éteignit la lumière“, néanmoins il s'avéra que le rôle de la femme s'agrandit et prit de l'importance dans presque toutes les couches de la société. Les hommes perdirent leur travail, devinrent dépressifs et furieux, pendant que les femmes maintinèrent la famille unie et, par leur travail, contribuèrent à la subsistance de nombreuses familles, ce qui releva assurément la réputation de la „nouvelle femme“ dans la société américaine.

Milan LISANCIC, M.A.